

نگاهی به شعر محمد بن ادریس شافعی

نویسنده: دکتر محمد شیخ‌الرئیس کرمانی

محمد ابن ادریس شافعی - بنیانگذار مذهب شافعی یکی از مذاهب چهارگانه اهل سنت - شیعه امامی نبوده است؛ اما عشق و ارادت او به اهل بیت (علیهم‌السلام) به ویژه حضرت علی (علیه‌السلام) موجب شده که از احترام خاصی نزد شیعیان برخوردار باشد. اشعار پرشور او در اظهار خضوع و ارادت به اهل بیت (علیهم‌السلام) نشان دهنده گرایش قویم شیعی او است. بنا به جهات فوق، نامش را در ردیف شاعران شیعه‌گرای عصر اول عباسی آوردیم و نمونه‌هایی از اشعار گرم و شیرین او را که در مودت به اهل‌بیت (علیهم‌السلام) و فروتنی در پیشگاه والای امام‌الائمة، علی مرتضی (علیه‌الاف التحیه و الثناء) سروده است عرضه داشتیم. این اشعار شیعه‌گرایی او را مسلم می‌دارد.

نسب امام شافعی 1.

ابو عبدالله، محمد بن ادریس بن عباس بن عثمان بن شافع، نسبش به عبدمناف می‌رسد و به امام شافعی مشهور است. یکی از ائمه و فقهای بزرگ چهارگانه اهل سنت و مؤسس مذهب شافعی است.

ولادت و وفات او 2.

ولادت امام شافعی در غزه یا یمن یا عسقلان، در سال ۱۵۰ هـ.ق روی داده است. خیرالدین زرکلی مولد او را همان «غزه» ضبط کرده است. در کودکی پدرش را از دست داد و در دو سالگی مادرش او را به مکه برد. در مکه به آموختن قرآن و استماع حدیث پرداخت و در محاضر درس علما حاضر شد. آنگاه به مدینه رفت و از محضر درس مالک بن انس استفاده کرد، سپس به بغداد سفر نمود، در نهایت به مصر رفت و در فسطاط، بر محمد بن عبدالله وارد شد و مورد احترام او قرار گرفت.

(1) در سال ۲۰۴ هـ.ق در ۵۰ سالگی، در همان شهر وفات یافت و در مقبره بنی‌زهره مدفون شد.

مقام علمی و شاعری و ارزش شعر او 3.

به گفته زرکلی امام شافعی، شاعرترین مردم زمان خود و آگاهترین آنان به فقه و قرانات بوده است. در شعر، لغت، ایام عرب و حدیث، سمت استادی داشته و در ۲۰ سالگی به مقام «افتاء» رسیده است.

(2) وی دارای تألیفات بسیاری است که مشهورترین آنها کتاب الأئم می‌باشد.

در کتاب المذاهب الاسلامیه الخمسه به نقل از احمد بن محمد حنبل آمده است که: «امام شافعی در کتاب خدا و سنت پیامبر

(3) «(صلی الله علیه و آله و سلم) فقیه‌ترین مردم بود

وی در سفری که به یمن داشته، با علویان آنجا انس گرفت و به همراه گروهی از آنان دستگیر شد ولی سرانجام هارون

(4) الرشید در (رقه) او را عفو کرد

فرید وجدی درباره او گوید: امام شافعی در دانش، بینش، زهد و پارسایی مقام ارجمندی داشت. از دانشهایی بهره داشت که

دیگران را در آن بهره نبود و از ابو عبیدالله قاسم بن سلام نقل می‌کند که گفته است: «هیچ گاه مردی را کامل‌تر از شافعی

(5) «ندیدم»

گرایش شیعی شافعی 4.

شافعی در وابستگی به تشیع بسیار محکم بود. روزی جواب مسأله‌ای را گفت: سائل گفت: برخلاف فرموده علی

(6) (علیه‌السلام) گفتی: شافعی گفت: تو فرموده‌ی علی (علیه‌السلام) را ثابت کن تا من صورتم را بر خاک گذارم

به طوری که از ترجمه احوال او در منابع گوناگون به دست می‌آید و اشعار منسوب به او حکایت دارد اهل انصاف و

معرفت بود و از تعصب و عناد اجتناب می‌ورزید. گرایش شیعی داشته و به اهل‌بیت به ویژه حضرت علی (علیه‌السلام)

عشق می‌ورزیده است. در ذیل نمونه‌هایی از شعر شیعی او را می‌آوریم:

نمونه‌هایی از اشعار شافعی درباره اهل بیت (علیهم السلام). 5.
از عشق اهل بیت (علیهم السلام) توبه نمی‌کنم. 1.

يُصَلِّي عَلَى الْمَبْعُوثِ مِنْ آلِ هَاشِمٍ *** وَ يُعْزِي بِنُوءِهِ إِنَّ ذَا الْعَجِيبِ
لَأَنَّ كَانَ ذَنْبِي حُبُّ آلِ مُحَمَّدٍ *** فَذَالِكَ ذَنْبٌ لَسْتُ عَنْهُ أَتُوبُ
(7) هُمْ شَفَاعَتِي يَوْمَ حَشْرِي وَ مَوْفِقِي *** إِذَا مَا بَدَتْ لِلنَّاطِرِينَ خُطُوبُ

رافضی‌ترین بندگان، منم. 2.

قَالُوا تَرَفَضْتَ قُلْتُ كَلَّا *** مَا الرِّفْضُ دِينِي وَ إِعْتِقَادِي
لَكِنْ تَوَلَّيْتُ نَوْنَ شَكِي *** خَيْرَ إِمَامٍ وَ خَيْرَ هَادِي
(8) إِنْ كَانَ حُبُّ الْوَصِيِّ رَفْضًا *** فَأَنْتَى أَرْفُضُ الْعِبَادِ

هر کس بر شما اهل بیت (علیهم السلام) درود نفرستد، نمازش درست نیست. 3.

يَا آلَ بَيْتِ رَسُولِ اللَّهِ حُبُّكُمْ *** فَرَضَ مِنَ اللَّهِ فِي الْقُرْآنِ أَنْزَلَهُ
(9) يَكْفِيكُمْ مِنَ عَظِيمِ الْفَخْرِ أَنْتُمْ *** مَنْ لَمْ يُصَلِّ عَلَيْكُمْ لَا صَلَاةَ لَهُ

جن و انس شاهد باشند که من رافضی هستم. 4.

يَا رَاكِبًا قَفَّ بِالْمُحَصَّبِ مِنْ مَنِي *** وَ اهْتَفَّ بِسَاكِنِ خَيْفِهَا وَ النَّاهِضِ
سَحَرًا إِذَا فَاضَ الْحَجِيجُ إِلَى مَنِي *** فَيَضًا كَمُلْتَطِمِ الْفُرَاتِ الْفَائِضِ
(10) إِنْ كَانَ رَفْضًا حُبُّ آلِ مُحَمَّدٍ *** فَلْيَشْهَدْ النُّقْلَانِ إِنِّي رَافِضِي

به امام شافعی گفته شد برخی مردم تحمل شنیدن فضایل اهل بیت را ندارند و اگر بشنوند کسی فضایل آنان را بیان می‌کند، 5.
می‌گویند: بگذریم از این شخص، که رافضی است. شافعی در این باره سرود:

إِذَا فِي مَجْلَسٍ نَذَرُ عَلِيًّا *** وَ سِبْطِيهِ وَ فَاطِمَةَ الزَّكِيَّةِ
يَقَالُ تَجَاوَزُوا يَا قَوْمُ هَذَا *** فَهَذَا مِنْ حَدِيثِ الرِّافِضِيَّةِ
(11) بَرَرْتُ إِلَى الْمُتَمِيمِينَ مِنْ أَنَاسٍ *** يَرُونَ الرِّفْضَ حُبًّا الْفَاطِمِيَّةِ

اشعار زیر را صبحگاه روز مرگش سروده است. 6.

وَ لَمَّا قَسَى قَلْبِي وَ ضَافَتْ مَذَاهِبِي *** جَعَلْتُ رَجَائِي نَحْوَ عَفْوِكَ سَلَامًا
(12) تَعَاظَمَنِي ذَنْبِي فَلَمَّا قَرِنَتْهُ *** بِعَفْوِكَ رَبِّي كَانَ عَفْوُكَ أَعْظَمًا

پی‌نوشت‌ها:

1. بطرس البستاني، دائرة المعارف، ج ۱۰، ص ۳۹۰ و عبدالحسن مصاحب، دائرة المعارف فارسی، ج ۲، ص ۱۴۳۶.
2. زرکلی، خیرالدين الاعلام، ج ۶، ص ۲۶.
3. عبدالهادی، فضلی و ... المذاهب الاسلاميه الخمسه، ص ۴۸۹.
4. حسینی دشتی، سید مصطفی، معارف و معاریف، ج ۳، ص ۱۲۹۲.
5. وجدی، محمد فرید، دائرة المعارف قرن ۲۰، ج ۵، ص ۴۰۳.
6. محمدبن یعقوب، ابن‌ندیم، الفهرست، جزء ۶، ص ۲۶۴.

- شبر، جواد، ادب الطف، ج ۱، ص ۲۱۵. 7.
- همان، ص ۲۱۴. 8.
- همان، ص ۲۱۷ و سیدمرتضی حسینی فیروزآبادی، فضائل الخمسه من الصحاح الستة، ج ۲، ص ۸۱. 9.
- فیروزآبادی، سید مرتضی حسینی، فضائل الخمسه من الصحاح الستة، ج ۲، ص ۸۱. 10.
- همان، ص ۸۲. 11.
- شبر، جواد، ادب الطف، ج ۲، ص ۲۲۱ و دیوان شافعی، ص ۱۶. 12.
- : منبع مقاله
- شیخ‌الرئیس کرمانی، محمد؛ (۱۳۸۸)، شعر شیعی و شعرای شیعه در عصر اول عباسی، تهران، انتشارات اطلاعات، چاپ اول